Stöðuskýrsla nr. 18 til ráðgefandi aðila

Teymi um uppbyggingu félags- og atvinnumála í kjölfar COVID-19

Dagsetning: 21.1.2022

Efni: Stöðuskýrsla teymis um uppbyggingu félags- og atvinnumála í kjölfar COVID-19.

Skjal sótt af '0000000000' dags: 10.11.2026

Efni: Staða velferðarþjónustu í heimsfaraldri.

Staðan í velferðarþjónustu sveitarfélaga 12.-20. janúar 2021

Í gegnum heimsfaraldurinn hafa sveitarfélög og starfsfólk í velferðarþjónustu sýnt mikla útsjónarsemi, sveigjanleika og fagleg vinnubrögð þegar upp hafa komið áskoranir sem lúta að sóttvörnum, smitum, mönnunarvanda og ýmsu fleiru. Mikill fjöldi smita, líkt og nú er, hefur keðjuverkandi áhrif á grunnþjónustu sveitarfélaga svo sem í þjónustu við fatlað fólk og eldra fólk. Hjá Reykjavíkurborg, svo dæmi sé tekið, eru nú um 6% starfsmanna velferðarsviðs ýmist í eingrun eða sóttkví sem hefur mikil áhrif á þá þjónustu sem fólk reiðir sig á frá degi til dags.

Sveitarfélögin reka sólarhringsþjónustu á borð við íbúðakjarna fyrir fatlað fólk, þjónustu við börn, þjónustu við heimilislausa með fjölþættan vanda, þjónustuíbúðir fyrir aldraða og hjúkrunarheimili. Á slíkum stöðum er þjónustan þess eðlis að ekki er hægt að loka eða senda íbúa annað þótt starfsfólk lendi í einangrun eða sóttkví. Hingað til hefur mönnunarvandi verið leystur með bakvarðarsveitum, bæði innan sveitarfélaga og hjá félagsmálaráðuneyti, yfirvinnu og þrautseigju starfsfólks. Það er samdómaálit þess fólks sem fer fyrir velferðarþjónustu sveitarfélaga í landinu að staðan í heimsfaraldri sé mjög viðkvæm og að lítið þurfi út af að bregða svo mikilvæg þjónusta skerðist enn frekar.

Í ljósi þessa ákvað sérstakt viðbragðs- og uppbyggingarteymi félagsmálaráðuneytis, samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytis og Sambands íslenskra sveitarfélaga að senda út spurningalista á öll sveitarfélög/félagsþjónustusvæði þann 12. janúar sl. til að fá betri mynd af þeim brýnu áskorunum sem faraldurinn er að valda í þjónustu við viðkvæma hópa.

Af svörum sveitarfélaga/félagsþjónustusvæða að dæma þá virðist ástandið víða erfitt. Um helmingur sveitarfélaga/félagsþjónustusvæða hefur þurft að skerða þjónustu við viðkvæma hópa í þessari bylgju faraldursins. Fram kemur að sveitarfélögin forgangsraði þjónustu, samkvæmt viðbragðsáætlun, og hefur þjónusta á borð við liðveislu, félagsstarf aldraðra, heimaþjónustu, dagþjónustu aldraða, þjónustu við fólk í búsetuúrræðum, þjónustu við börn í skammtímavistun, og ýmislegt fleira verið skert í þessari bylgju faraldursins. Lífsnauðsynleg þjónusta er varin til hins ýtrasta.

Um 67% sveitarfélaga/félagsþjónustusvæða, sem svöruðu listanum, meta stöðuna svo að miklar áskoranir steðji nú að mönnun þjónustunnar hjá sveitarfélögum. Fyrri áskoranir, þar sem m.a. hefur reynst erfitt að fá starfsfólk bætast ofan á ástandið í heimsfaraldri. Ákveðnir hópar notenda eru enn fremur viðkvæmir fyrir mannabreytingum og því er frekar reynt að auka við yfirvinnu starfsfólks, sem ekki er í sóttkví eða einangrun, frekar en að leita til utanaðkomandi aðila.

Fyrst ber að nefna að sveitarfélögin leggja áherslu á að ákvæði, um borgaralega skyldu starfsmanna opinberra aðila, sem meðal annars fól í sér heimild til að breyta tímabundið starfsskyldum og að flytja starfsmenn tímabundið milli starfstöðva til að sinna verkefnum sem eru í forgangi á hættustund verði virkjað að nýju. Þetta ákvæði vegur þungt þegar kemur að því að verja mikilvæga velferðarþjónustu.

Áhersla var einnig lögð á að tryggja heimilislausum einstaklingum með fjölþættan vanda aðgang að farsóttarhúsi, þurfi þeir að sæta sóttkví og/eða einangrun. Einnig var nefnt að skoða þurfi sérstakar lausnir fyrir einstaklinga sem búa á herbergjasambýlum, en sá hópur fólks getur illa nýtt sér almenna þjónustu farsóttarhúsa.

Sveitarfélögin nefndu enn fremur fjárhagslegan stuðning vegna aukins launakostnaðar í tengslum við sóttvarnir, styrki til handleiðslu starfsfólks á krefjandi tímum, styrki til aukins félagsstarfs þegar samkomutakmarkanir rýmka, fjölgun úrræða í heilbrigðiskerfinu fyrir veikt aldrað fólk til að létta álagi á félagsþjónustu, álagsgreiðslur til starfsfólks og meiri samvinnu milli heimahjúkrunar og félagsþjónustu, sem nauðsynlegan stuðning við sveitarfélög næstu vikur og mánuði. Sum sveitarfélög nefndu frekari rýmkun reglna um sóttkví hjá fólki sem er þríbólusett auk rýmkun reglna um einangrun í þeim tilvikum þar sem einkennalaust starfsfólk og notendur smitast á sama tíma, og vinna í mikilli nánd sem mögulegan hluta af lausn mönnunarvandans.

Sveitarfélög geta leitað til bakvarðarsveitar velferðarþjónustu sem félagsmálaráðuneytið heldur utan um og frá desember hafa þrjú sveitarfélög og eitt fyrirtæki í velferðarþjónustu notið liðsinnis fólks úr bakvarðarsveit en útköllin eru fleiri þar sem liðsauki hefur verið veittur oftar en einu sinni á hverjum stað.

Viðbragð og samráð

Í gegnum heimsfaraldur hefur félagsmálaráðuneytið, samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið og Samband íslenskra sveitarfélaga haldið úti nánu samstarfi í formi viðbragðs- og uppbyggingarteyma sem skilað hefur sér í stuðningi og snöggu viðbragði komi upp neyðarástand í þjónustu við viðkvæma hópa. Viðbragðsnetfang félagsmálaráðuneytisins og bakvarðarsveit velferðarþjónustu eru einnig verkefni sem tryggt hafa stuttar boðleiðir og nauðsynlegan stuðning við grunnþjónustu á mismunandi tímapunktum í faraldrinum.

Þann 12. janúar sl. fundaði félagsmála- og vinnumarkaðsráðherra með forystufólki í velferðarþjónustu sveitarfélaga til að fá upplýsingar um stöðuna og hvað væri brýnt að stjórnvöld gerðu til að tryggja áframhaldandi viðhaldsþrótt í velferðarþjónustu. Það var samdómaálit þessa forystufólks að stjórnvöld þyrftu að blása starfsfólki í velferðarþjónustu sveitarfélaga þrótt ekki síður en heilbrigðisstarfsfólki í opinberri umræðu. Einnig kom fram að byggja þurfi á þeirri seiglu og útsjónarsemi sem starfsfólk í velferðarþjónustu hafi sýnt, nú þegar við sjáum vonandi fyrir endann á faraldrinum.

Á næstu vikum fer í gang vitundarvakning á sviði geðheilbrigðismála barna og ungmenna undir formerkinu ertuokei.is. Vitundarvakningin er hluti af aðgerðarpakka ríkisstjórnarinnar frá því í apríl 2021 og að henni standa félagsmálaráðuneytið, heilbrigðisráðuneytið og mennta- og menningarmálaráðuneytið, embætti landslæknis í samstarfi við Rauða krossinn, Geðhjálp og fleiri aðila. Markmiðið er að fá börn og ungmenni til að leita sér aðstoðar upplifi þau vanlíðan eða erfiðleika. Enn fremur verður vakin athygli á leiðum að vellíðan. Geðhjálp hefur einnig fengið fjárframlag til að fara í verkefni sem nefnist *Geðlestin* og verða grunn- og framhaldsskólar á Íslandi heimsóttir til að vekja athygli á mikilvægi geðræktar og þeim björgum sem eru í boði. Geðlestin er samstarfsverkefni Geðhjálpar og Hjálparsímans 1717.

Næstu skref og álitaefni.

Fyrrgreint viðbragðs- og uppbyggingarteymi sem í sitja fulltrúar sveitarfélaga, stofnana og ráðuneyta hefur virkjað viðbragð sitt enn frekar og hittist miðvikudaginn 19. janúar til að ræða niðurstöður spurningalistans með það fyrir augum að finna leiðir til að takast á við þær áskoranir sem nú eru uppi. Félagsmála- og vinnumarkaðsráðherra mun halda áfram að hitta forystufólk í velferðarþjónustu, fulltrúa í velferðarvaktinni, fulltrúa Sambands íslenskra sveitarfélaga og aðra hagaðila til að fylgjast með stöðu velferðarþjónustu í landinu. Hvatt verður áfram til þátttöku í bakvarðarsveit velferðarþjónustunnar sem sannað hefur gildi sitt í heimsfaraldri. Sóttvarnarlækni verður send stöðuskýrslan til upplýsinga um þær áskoranir sem velferðarþjónustan stendur frammi fyrir.

Skjal sótt af '0000000000' dags: 10.11.2026

Við ákvörðun sóttvarnarráðstafana er einkar brýnt að mat sé lagt á það hvort einfalda megi enn frekar reglur um sóttkví með hliðsjón af áhrifum þeirra á grunnþjónustu sveitarfélaga nú þegar smit eru svo mörg í samfélaginu. Sveitarfélög hafa bent á að rýmkun reglna um sóttkví þríbólusetts fólks hafi nýst vel til þess að sporna við mönnunarvanda en að einfaldari og skýrari reglur hjálpi þeim við að gæta samræmis í útfærslu milli sveitarfélaga og ekki síður milli starfseininga.

Skjal sótt af '0000000000' dags: 10.11.2026